

“DUNYONING ISHLARI” QISSASIDA ONA TIMSOLI

Aziza Ziyayeva

QarDU talabasi

G'iyosiddin Shodmonov

PhD Ilmiy rahbar

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7858503>

Annotatsiya: Maqolada O'tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasi va undagi ona obraziga diqqat qaratilgan. Unda ushbu timsolning ijodkor qalamida o'zgacha uslubda tasvir etilgani atroflicha tahlil qilingan va muhim ilmiy-nazariy xulosalar chiqarilgan.

Kalit so'zlar: Ona, alla, zamon, matonat, novella, o'zbek ayoli, axloq

60-yillar o'zbek adabiyotida yangicha dunyoqarash shakllana boshladi. Bu dunyoqarashning shakllanishida Abdulla Oripov, Said Ahmad, Zulfiya, Abdulla Qahhor, O'tkir Hoshimov kabi otash nafasli ijodkorlarning beqiyos hissasi bor. Ular o'z asarlarida haqiqiy insoniy tuyg'ularni jamlay olgan, ammo insonlar bu tuyg'ularga boy obrazlarni oddiy qahramon sifatida qarshilagan. 60-yildan hozirgi kungacha bo'lgan manbalarda ijodkorlar badiiy asarlarini shunday tuyg'ularga boy holda yozdilar, o'quvchi inson shu qahramon ichki kechinmalarini o'zida his qilib o'qiy oldi. Natijada insonlar adabiyotni qalb kaliti ekanligini tubdan anglay boshladilar.

Ayni shunday ijodi bilan O'tkir Hoshimov o'z asarlariga yangicha rang baxsh etdi. U adabiyotga yangicha qarashlarni olib kirishi bilan ijodining boahlang'ich davrlaridanoq e'tiborga tusha boshlagan edi. Abdulla Qahhor adibning “Cho'l havosi” asaridan keyin, unga: “Birdan lov etib yongan olovning kelajagi porloq bo'ladi”, - deb ta'rif bergani ma'lum [“5-sinf adabiyot”:2020.132-bet]. Hajv yo'nalishida sermahsul ijod qilgan adib Said Ahmad O'tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasini shunday e'tirof qilgan: “Dunyoning ishlari” qissasini qissa emas, doston deb atashni istardim. U qo'shiqday o'qiladi. Uni o'qib turib, o'z onalarimizni o'ylab ketamiz. Shu mushfiq, shu jafokash onalarimiz oldidagi bir umr uzib bo'lmas qarzlrimizning aqalli bittasini uza oldikmi, degan bir andisha, bir savol ko'z oldimizda ko'ndalang turib oladi. Qissa bizni insofga, insonni qadrlashga, hurmat qilishga chaqiradi [“5-sinf adabiyot”:darslik,2020,134-bet]

O'tkir Hoshimov asarlaridagi qahramonlariga o'zgacha ruh va fazilat yuqtirgan. Adibning “Dunyoning ishlari” qissasi hech mubolag'asiz onalar uchun o'rnatilgan haykal bo'ldi. Asardagi har bir ona timsoli benuqson va soddalik bilan tasvirlangan. Ijodkor asarning har bir bo'limidagi ona obraziga sharqona, o'zbekona ruh singdirgan. Ushbu ona timsolining xarakter-xususiyati adibning boshqa asarlaridagi ona obrazlariga ham ko'chdi, deb bemalol aytish mumkin. Chunki O'tkir Hoshimov ushbu asarda tom ma'noda o'zbek onasini bor fazilatlari bilan yaratgan edi.

Qissa kichik-kichik novellalardan tashkil topgan. “Oq oydin kechalar” hikoyasidagi ona har bir insonni qadrlaydigan, uning uchun qayg'uradigan timsoldir. Voqealar davomida uning tanigan va tanimagan insonlarga birdek mehribonlik ko'rsatishi bunga dalil. Ayniqsa, osmonda uchgan yulduzga qarab, bir bechoraning joni uzildi deya hayotda umuman bilmagan insoniga joni achishi undagi insoniy fazilatning yana bir ko'rinishidir:

Goho-goho osmonda bir yulduz uchib qolardi. Hozirgina yonib turgan yulduz to'satdan lop etardi-yu, ingichka, nurli iz qoldirib g'oyib bo'lardi. Onam cho'chib tushardi:

-Essiz... Bir bechoraning joni uzildi-ya...

Yuragim shuv etib, onamning pinjiga kirardim. Ishqilib boshqa yulduz uchmasin!

Qissada adib ona timsolini yaratishda ikki asosga tayangan:

birinchisi, u real borliqda mavjud shaxs, ya'ni ijodkorning o'z onasi. Asarning boshida muallif bu xususida to'xtalib o'tgan: "Bu qissa katta-kichik novelalardan iborat. Biroq ularning barchasida men uchun eng aziz odam – onam siymosi bor";

ikkinchisi, umumlashtirish prinsipi orqali. Bunda ijodkor o'zbek onasining umumiy xarakter-xususiyatlarini bir ona obrazida jamlagan.

Buni quyidagi misollarda yanada ravshan ko'rish mumkin:

Qissa tarkibidagi "Tush" novellasi eng go'zal va ta'sirlilaridan biri, desak yanglishmagan bo'lamiz. Unda o'zbek onalarining eng muhim fazilati hisoblangan oila va farzandlar uchun fidoyilikni ko'ramiz.

Hayotda quyoshni onaga mengzashlari bejiz emas, quyosh o'z nurlarini bemminat yer yuziga taratgani kabi ona ham faezandlariga mehrini minnatsiz beradi. Novellada ona jigargo'shasidan doimo xavotirda yashaydi. Hatto olamni tark etganda ham farzandini o'z mehri nuridan bahramand etgisi kelishi asarda mohirlik bilan tasvirlangan.

"Gilam paypoq" sarlavhali novella hajman kichik bo'lsa-da, undagi ona obrazi xarakteri ancha keng. Asardagi ona obrazi xarakterini quyidagicha tasniflash mumkin:

birinchidan, u farzandi uchun o'z jonidan kechishga tayyor ayol timsoli;

ikkinchidan, har qanday qiyinchilikka, dardga bardosh bera oladigan matonat sohibasi;

uchinchidan, soddalik, oqko'ngillik ham uning muhim fazilatidir.

Qisqa qilib aytganda, ijodkor shu kichik asarda onalarga xos ezgu xislatlarning barchasini jamlashga erishgan.

Asardagi har bir hikoya bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Chunki undagi ona va farzand muallifning o'zi hamda uning onasi. Asar onalarga ba'g'ishlangani bois uning xarakterini ochishda muallif farzand obrazidan foydalanib ish tutadi. Shu bois qissadagi voqealar boshidan oxirigacha ona va farzand bilan bog'liq holda kechadi. "Eng og'ir gunoh" novellasi ham shulardan biridir. Unda muallif urish yillari va uning ayanchli oqibatlaridan so'z yuritadi. O'zinin bolalik yillarini hikoya qilish orqali, avvalo, o'sha davrdagi turmush mashaqqatlarini tasvirlaydi. Undagi ona farzandining ayblarini kechiruvchi, shu bilan birga, unga ziyon yetmasligi uchun o'sha aybni o'ziga oluvchi timsoldir.

Har bir hikoyaning oxirida o'ziga xos xulosalar ko'zga tashlanadi. Ya'ni hikoya so'ngida so'zlovchi qahramon o'zi tufayli onasi aziyat chekkani uchun pushaymonlik his qiladi.

Har bir hikoyada zamirida muayyan bir ibrat bor. Xususan, "Xiyonat" novellasida ona farzandini faqat halolikka, insonlarga yaxshilik qilishga, yomonliklardan qaytishga nundaydi.

Hayotimiz davomida ko'plab insonlar bilan yuzlashamiz. Ularning qaysilaridir yaqin do'stimiz, qaysisidir sevgan yorimiz. Ammo oradan vaqtlar o'tgandan so'ng har bir insondan ham xiyonat ta'mini totishingiz mumkin ekan. Hikoyada esa onalar farzand uchun eng yaqin zot sifatida tasvirlanib, undan hech qachon xiyonat ko'rmaslik ta'kidlangan. Adib ushbu novellaning oxirida: "Onang-chi, onang hech qachon xiyonat qildimi senga!", degan so'zlar bilan o'quvchini mulohaza qilishga chorlaydi.

"Surat" novellasida esa yozuvchi qisqa dialoglar orqali onalardagi soddalikni, shu soddalik orqali uning qo'rquvini tasvirlaydi. Qahramonning onasi birgina surat bilan farzandlari va nabiralari xotirasida qolishni istaydi. Uni unitib yuborishlaridan qo'rqadi. Bu soddalik bilan aytilgan fikrni esa o'g'il jiddiy qabul qilmaydi.

“Ermon buvaning tilagi” hikoyasida hayotda hamma narsa jufti bilan yaratilganiga ishoralar seziladi. Bunda bir otaning ayoli vafoti va o’g’lining sog’inchi o’ziga xos uslubda aks ettirilgan.

“Dunyoning ishlari” qissasi chuqur psixologik asar hisoblanadi. O’qigan har bir insoni ta’sirlantiradi. Qaysidir hikoyalari insonning yuziga tabassum yugurtirsa, boshqa voqealar ko’zga yosh indiradi. Mazkur hikoyaning oxirida boboning jinni bo’lib qolishi voqelarni tubdan o’zgartirib yuboradi. Unda shunday so’zlar keltiriladi: “Oltmishvoyim keldi, - dedi Ermon buva iljayib. - Keldi! Kampirim ham keldi. Ikkovlari mo’zor boshiga ketishdi”.

Asarning so’ngida “Oq marmar, qora marmar” va “Iltijo” kabi hikoyalar bilan yakunlanadi. Unda qabr boshida turgan farzandning onasi bilan so’zlashuvi aks etgan. Farzand qancha pushaymon bo’lmasin vaqtini ortga qaytarolmaydi, faqat onasining qabri boshida nodon farzand bo’lganidan kechirim so’rashdan boshqa ish qo’lidan kelmaydi. Bunday tasvirlar, albatta, o’quvchini chuqur o’ylashga va xulosa qilishga undaydi.

“Iltijo” qissaning eng so’nggi hikoyasi. Adib ushbu asarda o’z hayotidagi muhim voqeani eslaydi. Oxirgi parchada yozuvchi onasi hayotligida qancha asar yozgan bo’lsa ham, onasiga atab bir asarini bag’ishlamagnligiga afsuslanadi. Ushbu parchadagi eng ta’sirli jumla: “Meniyam kitob qilib yozsang-chi, o’g’lim”, degan so’zlar bo’ladi.

Darhaqiqat, qissada ona qiyofasi keng va to’laqonli tavsiflanadi. Bu tavsiflanish jarayonida adibning adabiy mahorati va individual uslubi ko’zga tashlanadi.

Xulosa qilib aytganda, ona mavzusi O’tkir Hoshimov uchun navqiron, abadiy tugallanmas ilhom manbaidir. “Dunyoning ishlari” qissasi muallif har bir farzand vaqtida onasini qadriga yetishi va uning oldidagi burch hamda vazifalarni bajarishi lozimligini eslatadi. Yo’qsa, vaqtlar o’tgandan so’ng afsus qilishi tayin. o’ttizta novellani o’zida jamlagan ushbu asar, o’zbek onalarining kechinmalari, his-tuyg’ulari, go’zal xislatlarini ochib berish bilan birga, farzandlar uchun nasihat hamdir.

References:

1. Abdullayeva O, Hakimov B. O’tkir Hoshimovning Dunyoning ishlari qissasida badiiy-falsafiy xususiyatlari va Iltijo hikoyasi haqida/Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social science journal, 2022.
2. Abdushukirova G. O’tkir Hoshimovning Dunyoning ishlari qissasi badiiy tahlili/Proceedings of Global Technovation journal. 2020.
3. Atajonova A. O’tkir Hoshimovning Dunyoning ishlari qissasida ayol va zamon qiyofasi/Central Asian Academic journal of scientific research, 2022.
4. Avaznazarov O.R. The role of the image of Saki in the Navoi’s literary and historical mission. International Journal of Anglisticum. Literature, Linguistics and Interdisciplinary Studies. Volume: 9 / Issue: 3 / – Macedonia, 2020. – P.10–17.
5. Hoshimov O’. Yarim asr daftari. – Toshkent 2004.
6. Hoshimov O’. Dunyoning ishlari. Qissa. – Toshkent: O’qituvchi. 2018.
7. Hoshimov, O’. Tanlangan asarlar. 2-jild. – Toshkent: Sharq, 2009
8. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari, – Toshkent.: O’zbekiston. 2008.
9. Авазназаров О. ALISHER NAVOIY-ULUG ‘YO ‘LBOSHCHI //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. S/1. – С. 76-82.
10. Shodmonov G’. “Farhod va Shirin” dostoni qo’lyozma manbalari va ilmiy-tanqidiy

matni tadqiqiga doir // Til va adbiyot ta'limi jurnali. – Toshkent, 2019. – №12. – B.20-23.(10.00.00 № 9).

11. Shodmonov G'. "Farhod va Shirin" dostoni qo'lyozma manbalarining shakl va mazmun jihatidan qiyosiy tahlili / Инновационное развитие науки и образования. Международная научно-практическая конференция. Сборник научных публикаций. Казахстан, 2020. – Стр. 122-124.

12. Shodmonov G'. SHermuhammad Munis g'azallarining nashr variantlari xususida. O'zA elektron jurnali 2022-yil iyun, 6-son 84-90-betlar.

13. Авазназаров О.Р. Алишер Навоий дostonларидаги йўл, йўловчи, сафар ва манзил талқинларида бадий тушларнинг роли. "Alisher Navoiy" xalqaro jurnali. – 2022. – № 3. – Б.44–57.

14. Шодмонов Ғ. "Фарҳод ва Ширин" дostonи нашрларининг матний-қийсий тадқиқи // Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги электрон журнали. – Тошкент, 2021 йил Январь сони. – Б. 192-203.

15. Шодмонов Ғ. Порсо Шамсиевнинг ҳаёт йўли ва илмий мероси // ҚарДУ хабарлари. Қарши, 2015 – № 1. – Б. 101-104.

16. Шодмонов Н, Шодмонов Ғ. "Хамса" илмий-танқидий матнлари қийсий тадқиқи ва уларни такомиллаштириш муаммоси. Alisher Navoiy xalqaro jurnali, 2022-yil, 2-jild 3-son.

17. Шодмонов Н, Шодмонов Ғ. Алишер Навоий ижодида меърож мавзуси. "Шарқ юлдузи" журналы, 2022 йил, 11-сон.

18. Shermamatova S., Shodmonov G. MUQIMIY G'AZALINING DARSLIKLARDAGI TALQINLARI TAHLILI //Наука и технология в современном мире. – 2023. – Т. 2. – №. 11. – С. 28-33.